

Kiss Gy. Csaba

*Magyarázatok
a Vincenz-jelenséghez*

Életének földrajzával kell kezdeni. S nem azért, mert „végiglakta” – ha nem is jószántából – Európa számos vidékét Kelet-Galíciától a mi Dunakanyarunkon át Franciaországig s a Genfi-tó mellékéig, hanem azért, mert a lengyel író sehova sem érkezett idegenként, és ha státusa menekült volt is, mindenütt megtalálta azt a szűkebb hazát, ahol otthon tudott lenni. Kényszerűség volt számára a száműzetés, nem maga választotta ezt a sorsot, és élete végéig szorgalmasan írta tovább nagyszabású szülőföldi sagájának újabb köteteit, de az emigráns helyzetet igyekezett „lakhatóvá” tenni, kapcsolatot keresett új környezetének szellemi életével, még magyarul is megtanult, és módszeresen foglalkozott új lakóhelye(i) múltjával.

Emlékezetes marad számomra az a kis francia hegyi falu, amelyik éppen Vincenz – és Miłosz – okán belekerült a lengyel irodalom földrajzába. La Combe-de-Lancey a neve, Grenoble fölött található a hegyekben. 1988 októberében ez a kis falu – itt lakott az ötvenes-hatvanas években a Vincenz család – tudományos-irodalmi megemlékezést szervezett a lengyel író 100. születésnapja alkalmából. A francia vízumhoz akkor még meghívólevél kellett, a polgármester táv-

irati úton küldte el számomra. Amikor az októberi estén leszálltam az autóbusról, a sötét hegyek között nem sok fény pislákkolt, egy kicsit az Isten háta mögött éreztem magam. Az országút melletti vendéglőben érdeklődtem, tudok-e telefonálni. Ismerték Vincenzéket, csodálkoztak szemlátomást, hogy olyan messziről érkeztem, nem fogadtak el pénzt a telefon használatáért.

Amikor fölerkeztünk a jellegzetes falusi kőházhoz, nemzetközi társaság fogadott, az író fián, menyén, unokáin kívül ott volt a neves svájci filozófus, Jeanne Hersch, a francia filozófus, Eliane Thiercelin, a svájci némettanár, Peter Marbach, akinek bátyjával volt több évtizedes barátságban az író. Főképp franciául, időnként lengyelül folyt a szó, ritkábban németül, a Vincenz unokák édesanyjukkal berni dialektusban társalogtak. Ismerősökről, emlékekről, írókról, kultúráról, politikáról. Csöndesen hallgatta a beszéd áradó hömpölygését, sokféle kanyarodását Irena Vincenz, az író özvegye. Aprócska, törekeny öregasszony, tiszta égszínkéék szemmel. Persze Magyarország is szóba került, Irena néni az emlékeiről mesélt, hogy mennyire szerették nálunk őket, s vékony, kissé fátyolos hangon elénekelte a nótát magyarul: „Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék...” Tizenhét évvel azelőtt halt meg Stanisław Vincenz, de személyiségének a kisugárzása újból és újból össze tudta gyűjteni volt „tanítványait”, tisztelőit és írásművészetének a megbecsülőit. Mintha ott ült volna közöttünk, mindenre kíváncsi, bölcs öregként, aki most kivételesen hallgat. Mert tudnivaló, a beszéd, a beszélgetés mestere volt, akinek életeleme a szóbeli közlés, főképpen pedig a dialógus, az ütköző, egymással felelő, egymást kiegészítő gondolatok.

Stanisław Vincenz lengyelül írt, életműve a lengyel irodalom része. De nem tekinthetjük véletlennek, hogy kárpáti tetralógiáját, a Huculföldön (Máramaros túlsó oldalán) játszódó A havasi legelőnt milyen fontosnak tartják az ukránok; olyan műnek, amelyik tökéletes hűséggel mutatja be a hucul pásztorok és a havasok világát. Vincenz számára szülőföldje, a „szláv Atlantisz” népek, nyelvek, kultúrák közös hazája volt. Találkozások földje, ahol mindenki az lehetett, aki. Ő belülről ismerte az ott élő lengyelek, huculok és zsidók világát, beszélt a nyelvükön, tanulmányozta kultúrájukat. Nem volt híve az uniformizálódásnak, jól tudta, saját identitás nélkül nem lehetünk megértőek a máság iránt. De nem tartotta helyes útnak azt a törekvést sem, amely egységes nemzetállami keretekben gondolkozott. Az ő ideálja – erről vallanak esszéi, tanulmányai – az egymást kölcsönösen elfogadó kultúrák együttélése, ahol egyik csoportnak sem kell önmagát föladnia, hanem éppen a nyitottság és a szoros kapcsolatok révén termékenyen gazdagíthatják egymást a kultúrák. Úgy vélem, sem a nemzetállam múlt századi modelljének elkötelezett hívei, sem a globalizálódás fölként prófétái nem kaphatnak szellemi muníciót a lengyel írótól.

Vincenz nem hitte, hogy a „modernizáció” meghozza a mi tájunk népeinek a boldogságot, hogy az európai olvasztótégely (ami nincs is tulajdonképpen, csak legfőbb közép-európai zsurnaliszták haladásvallású képzeletében) jobb világot teremt majd, s erre tartván, dobjuk ki emelkedő léghajónkból a népi kultúra, a nemzeti hagyomány fölösleges ballasztját. A havasi legelőn szerzője az európai kulturális örökség ó- és újkori klasszikusaiból táplálkozott, Homéroszból, Dantéból, Goethéből, s gyanakvóan szemlélte a felvilágosodás gyakran fölszínes haladás-hitét, de a mindenkori obskurantizmust, szűklátókörűséget is. A népi kultúrát az európai hagyomány fontos részének tekintette, főművében a feledéstől akarta megmenteni a Huculföld folklórját. Mintha már a két világháború közötti időben megérezte volna a következő kataklizmákat, hogy szülőföldjén a totalitarizmusok végeznek majd borzalmas mélyszántást.

Soha nem térhetett vissza. Szavakból gondosan építette évtizedeken keresztül azt a katedrálislist, amelyet az utókor, a lengyel szellemi élet egyre inkább kiemelkedő csúcsként tart számon.

Nekünk, magyaroknak is van közünk hozzá. Itt élt Magyarországon a második világháború éveit alatt. Özvegye és fia is többször elmesélte: Nógrádverőcén a lengyel íróknak vitte a postás a legmagasabb nyugdíjat. Magyar barátai közül első renden Áprily Lajos említendő, rendszeresen találkozott, Vincenz lengyelül és oroszul tanította költőbarátját. A szellem embere így próbálhatott védekezni a XX. század szörnyű kataklizmái ellen, a magyar Anyegin-fordításnál tehát némiképp ott bábáskodott a lengyel író. Ki tudhatta 1942-ben vagy 1943-ban, hogy a hallgatásra ítélt költőnek érdemes oroszul is tudnia?!

A közelmúltban jelentette meg Varsóban Vincenz Magyarországon publikált írásait *Atlantisz* címmel Jerzy Snopek. A menekült lengyelek kulturális életében fontos szerepet játszott Stanisław Vincenz, előadásokat tartott, recenziókat írt, szervezte a könyvkiadást. Nálunk is folytatta nagy művét, egyik kötetének a mottóját Ady Endrétől vette. Nógrádverőcén formálódott írói műhelyében a tájesszé műfaja. A magyar tájat és történelmet akarta megérteni, ennek a törekvésének eredménye a két magyarul is olvasható esszé, a Magyarország kapuja és a Hódmező. A budapesti lengyel sajtóban közzétett írásai közül figyelemre méltó a propagandáról készített fejtegetése, amelyben nagy erudícióval elemzi a modern totális államnak az emberi agyakat célba vevő hatalmas eszközét.

Befejezésül az egyik La Combe-i emlékezőt idézem, Eliane Thiercelint, aki Stanisław Vincenz egyik „üzenetét” ismételte el ott nekünk: „Ne feledd, hogy én soha nem találkoztam olyan lényvel, aki nem lehetett volna a barátom.”

Stanisław Vincenz

A csodatévő

Mojse Kutower messze földön híres rabbi volt. De mielőtt még híres lett volna, egyáltalán nem volt híres. Ezért mindjárt az elején valami egészen rendkívüli dolgot akart véghezvinni. Elment Kutuba – nem tudom, honnan. Asszony nélkül, egyedül érkezett; nőtlen volt még, vagy a családnál hagyta a feleségét – ezt sem tudom. Szabad akart lenni teljesen, magányosan elmélkedni a Talmudot, a nagy Maggidot, Baal-Sém szavait olvasni. Ki volt Baal-Sém – tudjátok jól. Tudja ezt mindenki

Jasienowóban. És ment Mojse rabbi egyenest a Sólyom Sziklához, abba a barlangba, ahol egykoron Baal-Sém Tov élte napjait valahol a Sikawka patak alatt. Az elmélkedéshez is kell, mint a tűzhöz: ne essen az eső, ne fújjon a szél. És ott fenn, a barlangban védve volt esőtől, széltől. Viszont le kellett járnia élelemért egészen Kutyig.

Jó, de miért kellett fölkapaszkodnia a sziklákra? Másutt tán nincs nyugalom? Vagy talán vadászni ment? Vagy Dobos kincsein osztozko-

dott a zsványokkal? Dehogysis! Van egy kis hasadék a Sólýom Szikla barlangjában, ha odaáll az ember, pont a szent föld, Erec fölött áll. És nem is kell más. De vannak, akik azt mondják, mások meg kiáltják, hogy nem így van, éppen hogy Jasienowóból vezet egy titkos ösvény Erecbe, Szafed városába. Ezen vitatkoznak itt az olyan bölcsek, mint Tanaszij, a buták meg, mint jómagam, jobb' szeretik megmérni, hány font, hány könyök, és kerülik a vitát. A bölcsek viszont vannak írásai. És Mose Kitower rabbinak is voltak. De még milyenek!... Mi az, hogy írás? Nála volt az Ige, látta az Igét. Milyet? Isten óvjon minket. Minden nap volt a szent föld felett, minden nap beszélt az Erővel. És nem történt baja. Föl nem foghatom...

De miért tett ilyet? Mindenfélét beszélnek: fiatal volt, hírnevet akart magának minél előbb, mert volt egy prágai rabbi, aki már megtette ezt. Mások azt mondják, szolgáló kellett neki, a rossz nyelvek szerint azt akarta, hogy legyen egy ember a közelében. Voltak tanítványai is, de igen rosszak – legyen hát végre egy olyan ember, aki a gondolataiban olvas.

Jó, de hát mit tett? Engedelmet, most már nem szaporíthatom a szót, mert akkor nem ért meg senki. Bajban vagyok... Nem viselhetem a súlyát. Formázott magának agyagból – egy embert, úgy bizony! Derekasan dolgozott, ahogy tanulta, előírás szerint, hogy ne legyen benne hiba. Jól ismerte az emberek hibáit, ostoba tanítványai voltak, kevéssel haladta meg a tudásuk az enyémet. Jól összegyúrta, csupa jó szót plántált belé: serény legyen, nem naplopó, fogadjon szót, ne járjon a szája, keveset kérdezzon, csak dolgozzon. És olvasson a gondolataimban.

Hát, ennyit a rabbinak, de mi marad az embernek? Igazságos volt a rabbi, tudta, hogy nem támaszt asszonyt az oldalbordájából, azt még nem tanulta ki. Akkor hát ennek az embernek ne legyen gyereke – minek szaporítaná a kontármunkát? Nem kell ennek gyerek.

Ahelyett, hogy gyereket nemzene és széltében nőne, legyen olyan, mint a fa, nőjön fölfelé. És végül azt a feltételt szabta – azt mondják, csak az istentelenek vállalnak bármit feltétel nélkül –, hogy minél nagyobbra nő az embere, annál kevesebbet kér enni.

Dolgozott a rabbi, tiszta fekete lett a végére, és le is soványodott. Kiszárította művét a napon, belé lehelte az ígét azon a helyen, ahol minden ösvény összefut, erre fölpattant a földről egy kecskeszemű fekete alak. Nem tisztátalan lélek volt, pfuj! eszetekbe ne jusson ilyesmi – nem mese ez, tudós számítások eredménye –, hanem ember. Emberi test, emberi vér, emberbőr, pislog a szeme, hall, beszél – a keze is akár egy derék zsidónak. Szóval ember volt! Csak egy kicsit más volt a szeme, olyan furcsa, mint a kecskének... És mi volt benne? Talán ezt is tudja valaki, én biztos nem, vagy volt benne valami, vagy nem.

„Föl kell öltöztetni” – gondolta a rabbi. Tudja azt mindenki, hát még a jasienowóiak, hogy a nagy Baal-Sém Tovnak csak egyetlen paraszti öltözete volt: vászonruha és guba. Alázatból viselte, nem akarta, hogy fölismerjék. Mojse Kitowernek két rend ruhája, hétköznapra egy paraszti, mint Baal-Sém Tovnak, meg egy ünneplő, finom atlaszból való rabbikaftán. Ő is alázatos volt, de valahogy nem vitte rá a lélek, hogy gubában ünnepeljen.

„Mibe öltöztessem ezt az embert? – Haszid volt a rabbi, alázatos. – Hát járjon rabbiruhában!”

Kész volt az ember, örült a rabbi, mert ez azért nem akármilyen. Nincs benne hiba, betartott minden előírást, híres lesz messze földön. Magához szólította: „Ember!” Amaz meg rohan a rabbihoz, de olyan nagy robajjal, hogy más megrémült volna. Nem úgy a rabbi! Jól megnézi, és látja: szép munka, nem együgyű, értelmes a tekintete. És már kérdi is: „Atyám, mi az én rendeltetésem?” Nem tudom, hogy történhetett, talán egy pillanatra elfelejtette a rab-

bi, hogy nem Isten teremtménye, és azt feleli neki: „A szabadság.” Megmozdult valami az emberben, mire a rabbi gyorsan hozzátette: „Találd ki a gondolataimat, hogy én legyen szabad.” „Atyám” – kiáltott az ember, és már rohant is a város felé, vágatott, mint a ló. Nem nagyon tetszett a rabbinak, de hát az ember sokféleképpen nyújthatja a lépést. Egy óra múlva hoz az ember egy nagy darab disznóhúst. Valahol a réten legelt a konda, gyorsan kiszakított egy sonkát, és már vágatott is vissza. „Hát ez meg mi?” – kérdi a rabbi. „Nem látod, atyám? Sonka, kitaláltam a gondolatodat.” Haragra gerjedt a rabbi, de igazságos volt. Igaz, éhezett, megjött az étvágya, de nem kívánhat meg az ember akármit, mert nem szabad. Húzza az orrát, az ember meg nem érti, mi a baj. Azt kérdi: „Megfőzzem?” – „Ásd el – mondja a rabbi –, és tisztáld meg, mert ez tisztátalan.” „Atyám – felel az ember –, mondd meg mindig, melyik gondolatodra hallgassak, az előbbire vagy az utóbbira.” Mire a rabbi: „Csak a jó gondolatra hallgas.” „És melyik a jó?” – „Ami Isten akarata.” „De én nem olvasok Isten gondolataiban, csak a tiédben, atyám” – feleli az ember. Látja a rabbi, hogy még soha nem volt ilyen kutyaszorítóban. Nincsen hiba az emberben, mégse tudja, mi a jó. Elgondolkodik, és valami ilyesmit mond: „A magvas gondolat a jó, az afféle szeszélyes kívánság – rossz.” Nagy ember volt a rabbi, de farkaséhes, belefáradt a csodatételbe, és jóformán csak arra gondolt, hogy ehetnékje van. Megint rohan az ember, a rabbi meg rémülten utána kiált: „Hozzál akármit, csak ne disznót, de készítsd is el rögtön.” Vágat az ember, letépte a farkát egy bikának, ami ott legelt a réten, fölszeletelte, tüzet rakott, megsütötte, s már hozta is. Hamar megette a rabbi, de éhes maradt, kevésnek találta az ételt. De már nem mondta az embernek, hogy süssön még. Amaz megint rohant a völgybe, megtépázta a gulyát, és beállított még tíz farkokkal.

Az ember meg csak rohant és nőtt egyre. Amikor a rabbi életre keltette, egyforma magasak voltak, de most már egy fejjel nagyobb volt nála. „Kicsit gyorsan nő” – gondolta a rabbi. Az ember meg kitalálta, és összehúzta magát, ahogy csak tudta.

Máris meggyűlt vele a baja. Rossz szemmel nézik a parasztok meg a zsidók is, a sarkában vannak állandóan, elnevezték Baknak, mármint kecskebaknak a szeme miatt. Mennek föl a Sólyom Sziklára. Nem értenek semmit az egészből, csak szidják a rabbit, követelik, hogy fizesse meg a kárukat. Miből? Milyen pénzből? – de ők nem hagyják annyiba. Egy zsidó marhakereskedő viszi a prímet, még fenyegeti is a rabbit, mert eladásra vette a jószágot – akárcsak én –, és készpénzzel fizetett. A parasztok meg, már ahogy a parasztok szokták, eleinte fejszével estek volna Baknak, aztán már sajnálták szegény rabbit, tudták, hogy éhezik, és egymaga van ott fön a sziklán. Bakról meg azt hitték, hogy tisztátalan lélek, és félték tőle. De mindig a közülünk való, a zsidó a legrosszabb. Rohan a rabbihoz, rázza az öklét: „Fizess ki!” Úgy fölbosszantotta, hogy a rabbi dühbe gurult. Fiatal ember volt még. Bak meg rögtön kitalálta, mire gondol, megszagatta, megtépte a zsidó szakállát. Nyilván magvas gondolata volt a rabbinak, Bak szerint meg az a jó gondolat. Rákiáltott a rabbi Bakra, amaz engedelmesen visszavonult.

Később azt mondta a rabbi az embereknek: „Helyrehozza az emberem a károkat.” Félnék az emberek a kecskeszeműtől, halani sem akarnak róla. Mit lehet tenni? Akkor történt, hogy utat építettek az urak arrafelé a sziklák alatt, a Cseremos és a Biala Rzeka mentén egészen Burkutig. A rabbi elvitte Bakot az útépitésre dolgozni. De vigyáznia kell rá, nincs egy szabad perce sem a Talmudra, sem az elmélkedésre, de legalább van mit enniük. Ezért kellett eljönnie ilyen messzire, a hegyekbe?

Eltelt vagy fél év. Tíz helyett dolgozott Bak, megtérítette a kárt, kifizették, és még maradt is egy kis pénze a rabbinak. Közben tovább nőtt Bak: már két fejjel, hárommal magasabb a rabbinál, az meg egyre kisebb mellette. Amikor elmentek együtt Kutyba, hogy megfizessék a kárt, az emberek Bakot nézték rabbinak, mert magas volt, és ünneplőben járt, a rabbi-ra csak azt mondták, „a kis pásztorlegény”.

Visszamentek a sziklára. Még szentebb a rabbi, mint azelőtt. Vigyáznia kell minden gondolatára, mert nem tudhatja, melyiket találja ki Bak – aztán meg rohan az emberekhez, és megint bajt csinál. Akkor a legjobb a rabbinak, amikor imádkozik, amikor nem akar semmit. Arra az egyre kell vigyáznia éjjel-nappal, nehogy gondoljon valamit a vidékről és az emberekről. Hát élet az ilyen? Az Úristennek is van baja elég az emberrel, mert ő teremtette, tudjuk jól, de legalább az ember nem ellenőrzi az Úristent. Meg akart szabadulni a rabbi a földi gondoktól, erre rabságba került.

Végül azt gondolja: „Ha már én nem lehetek szabad, legalább ő legyen az.” És így imádkozik: „Istenem, add, hogy szabad legyen az emberem, és hagyjon engem békén.” Bak kitalálta, elszomorodott, és önállósította magát. Föllelegezhetett a rabbi, maga jár Kutyba, maga cipeli a lisztet, maga vesződik. Megint úgy esett, hogy nem maradt ideje arra, hogy üldöggéljen a sziklák között, és elmélkedjék, mint Baal-Sém.

Bak meg mindig talált magának tennivalót, lusta nem volt, ellenkezőleg, csak nem tudta, mihez kezdjen. Emiatt érte csapás egész Kutyát és az egész Cseremost. Korábban a folyó mellett tanult meg dolgozni, már rohant is vissza oda. Nem volt kivel barátkoznia, ezért összeállt egy féleszű koldussal. Próbálja kitalálni a hibbant gondolatait, de ez túl nehéz neki, és várja, mit parancsol a bolond. Először sziklagátat csinált, és a Cseremos elöntötte a földet. Karóval estek neki az emberek, a bolond

meg rákiabál: „Fordítsd vissza a folyót!” Bak már kezdi is kiásni és feltölteni a medret úgy, hogy visszafelé folyjon a víz, a forrás felé. Száz helyett dolgozik, de csak nem akar sikerülni neki. A gyerekek meg ott futkároznak a két bolond körül. Nevetgél a vásottabbja, megkéri Bakot, dobja át őket a folyó túlsó partjára. Megint rákiabál a bolond: „Dobd át őket!” Bak pedig készségesen átdobta az első, a második meg a harmadik gyereket. Az egyik eltörte a lábát. Megint karóval estek Baknak az emberek. És még micsoda szerencse, hogy ilyen tisztességes bolondra akadt, aki csupa hülye viccet talált ki neki. Mert akármi megtörténhetett volna, rátámadhatott volna az emberekre, ezeket is elpusztíthatott volna.

Akkor lett volna csak cirkusz! Híre ment a világban, tudom is én, eljutott a járásig, a tartományig vagy egészen Bécsig. Baj van, urak és kakastollasok, tisztviselők és csendőrök avatkoznak a zsidók dolgába. Mint mindig, most is a régi nótát fújják: „A zsidók miatt van az egész.” És, mint mindig, ha egy zsidó bajt csinál, a többi is reszket, mint a nyárfalevél. Mennek is rögtön Kutyából föl a Sólyom Sziklához, az öreg rabbi is velük van. Fáradtak, mérgesek – messze van, magasan van –, kiabálnak a rabbi-val: „Micsoda rabbi vagy te, milyen csapást hoztál ránk!” Az öreg kutyi rabbi nem olyan, mint Mojse Kitower, de nyilván ő is sejtette már, mit művelnek a Sólyom Sziklán. Ő nem tudott olyan nagy Szavakat, de a Nyomorúságot még jobban ismerte, mint a Talmudot. Okítja a fiatal rabbit, de olyan nagy hangon, hogy csak úgy mennydörögnek a szirtek: „Rabbi vagy te? Cádik vagy te?! Azok közül való, akik el akarunk jutni az ösvények végéig?! Azt persze nem akarod látni, mi lesz ebből! A legszörnyűbb szerencsétlenség a világon: egyetlen hatalmas temető zsidóknak, gójoknak, még hozzá közös. Hozd vissza, amíg nem késő, pusztítsd el, mert ha nem...” És így tovább. Héremmel fenyegeti. Hozza vissza Bakot, kösse meg, veszejtse el.

Mit tehetne szegény? Nem pusztíthatja el, mert ember, „atyának” szólítja, lesi a gondolatait, nem ellenkezett egyszer sem. Rohant a Cseremos partjára, megkereste Bakot, és oda kiáltott neki: „Ember!” – Bak már vágatott is, és elmosolyodott, most először. Ember volt... Megint együtt voltak.

Mire Bak visszatért a szabad életből, még nagyobbra nőtt, pont kétszer akkora volt, mint a rabbi. A növéstől és az eszelős robottól szét szakadozott rajta a ruha, és mintha összement volna. Lyuk hátán lyuk, térdét verte a nadrágszára, hasáig sem ért a kaftán, pucér volt a köldöke. Mint egy toprongyos óriás, a rabbi meg egészen kicsi volt mellette. „Jól kifogtam – gondolta a rabbi –, ráadásul nemsokára pucéran fog járni.” Bak kitalálta a gondolatát, lefeküdt a földre, hogy ne fölülről nézzen a mesterére; négykézláb járt a barlangban, összehúzta magát, ahogy csak tudta, hogy ne lássék a pucérsága. Elfordul a rabbi, imádkozna, de nincs nyugta tőle. Mindig csak Bak jár az eszében, idegeskedik. Bak ezt is kitalálja, ő is aggodik, sóhajtozik. Ember volt... Le nem venne a szemét a rabbiról, lefekszik a földre, és úgy néz rá, mint a kutya a gazdájára.

Az uraság is szereti az állatokat, mindig mutogatja Zagrajt, azt a hatalmas, bozontos vadászkutya: „Látod, milyen szépen néz?” Úgy bizony, én már megszoktam, felőlem nézhet, ahogy akar, mert én jobb’ szeretem, ha a kutya néz ember módra, nem pedig az ember néz kutya- vagy kecskemódra. Nem is jó késő este ilyesmiről beszélni. Képzeljétek el, hatalmas nagy, mint egy szép szál lucfenyő, kecskeszemmel néz, és lesi a gondolatait, brrr... Bak pedig éppúgy szomjúhozott a gondolatokra, mint más ember a vízre vagy a sörre. Végre van kire hallgatnia, de van ám! Csak nincs mire, mert a rabbi nem mer, nem akar gondolni semmire.

Duwid elgondolkodott, összehúzta magát, aztán nagyon megfontoltan így folytatta:

– Most pedig, jó emberek, nem áltatlak ben-

neteket tovább azzal, hogy ez az egész bölcsesség tőlem való. Ma örömnepet ülünk, a hazugság pedig soha nem öröm. Miért titkolóznék? Ezt egy nagyon okos, derék ember mesélte nekem. Kicsoda? Nem jó ilyesmiről beszélni. Hát az, akihez mindannyian el fogunk menni, mert ő tüntet el mindenkit oda, ahová senki sem kívánczik, bölcsüket és ostobákat, a jókat és a legrosszabbakat egyformán. És senkit nem vág fejbe a lapáttal, nem rúg bele senkibe, nem húzza le a nadrágot vagy a kaftánt senkiről, pedig nem ügyelnek rá. Az öreg sírásó a kutyi zsidó temetőben. Még azt is mondta. „Gondolj csak bele, Duwid, hisz az a Bak ember! Mi baja lett volna ott fenn a hegyen, ha elkapja a rabbi torkát, és ráförmed: »Vegyél nekem ruhát, de most rögtön, és pucold ki a cipőm!!« Vagy mégsem ember? Túlságosan tisztelettudó, becsületes, lesi minden gondolatát annak a kis embernek. De hát mégiscsak ember – előírás szerint készült! Föl nem foghatom.”

Nekem meg csikarásom támadt a magyarázattól, bár nem illik ilyesmiről beszélni. Oдавetem kurtán a sírásónak: „Ha most itt megint jól rákezd, hát abból akkora cirkusz lesz, hogy belebolondul az ember. Meséljen már gyorsabban, mert csikar a hasam.”

„Igazad van, Duwid” – mondta a sírásó, és emígy fejezte be a történetet:

És ez így ment egészen addig, amíg az Úristen meg nem könyörült a rabbin, mert istenfélő volt és a legjelesebb bölcsék egyike. És Bakon is megkönyörült. Hogy esett? Véletlen volt, az Úristen mindig a véletlen mögé bújzik. Nemcsak hogy vigyázott a rabbi gondolataira, főleg a legbutábbakra, de el sem engedte maga mellől Bakot egy lépésre sem. Történt egyszer, hogy le kellett menniük Kutya. Arra gondolt a rabbi: „Pórázt kéne kötni rá.” Bak már kereste is a kötelet, és maga kötötte pórázra magát. Így mennek Kutya, vigyáz a rabbi a gondolataira meg hát a Bakra, de hosszú így az út. Hirtelen

arra gondolt: „Jaj de unom, bár csak gyorsabban haladnánk.” Bak jó nagyot ránt a kötélén, trappol, mint a ló, vonszolja maga után a rabbit. Össze vannak kötve, alig tudja visszafogni a rabbi Bakot. A rabbi már nem tud gondolkodni, Bak meg nem mozdulhat. Aztán megint elindulnak, és valahol Tiudów környékén, a vízparton legelészik egy koromfekete bika, mint ha csak szándékosan küldték volna oda. A rabbinak már üres volt a feje az unalomtól, hirtelen arra gondolt: „Jaj de ronda ez a bika, le kéne mosni.” Bak kitalálta, leoldozta a pórázt, és elkezdte mosni a bikát.

Azt mondtam: ostoba véletlen, s mintha az ég küldte volna. Mert ekkor nagy ötlete támadt a rabbinak, még nagyobb, mint az ember teremtmése. Olyan elfoglaltságot kell adni az embernek, amittől nem szakadhat el. Megvette a bikát, meg is volt az ennivalója jó ideig, és ráparancsolt Bakra, hogy addig mossa a bőrét, amíg csak fehér nem lesz. Bak meg mosta éjjel-nappal, mosta rendületlenül, el nem mozdult mellőle. Előírás szerint készült, nemcsak kitalálta a gondolatokat, hanem végre is hajtotta annak rendje-módja szerint. És sikálja sárral, sóderral, nincs megállás, és minél tovább mossa, annál feketébb a bőr. De a rabbinak még sincs nyugta tőle, mindig vigyázhat rá, ha lemegy a hegyről Tiudówba, messze tőle is mindig ugyanazt gondolja: „Mosd a bőrét, most a bőrét, mosd a bőrét.” Bak pedig, amint megérzi a gondolatát, még derekabban sikálja. A rabbi éjszaka is küld neki sugallatokat a barlangból a maga módján: „Mosd a bőrét.” Ha imádkozik, mindig megszakítja: „Mosd a bőrét.” Unatkozni és nem gondolni semmire, rettenetes dolog ez a rabbinak, maga a pokol. Ha pedig néha elgondolkodik, mi jár az eszében? „Mi lesz, ha kimossa a bőrt? Brrr.”

Szerencsére minél tovább mossa Bak a bőrt, annál feketébb. Miért szerencsére? Mert Bak is annál feketébb lesz. Nőni nőtt tovább, de hála Istennek már nem látta senki, és az volt az a bizonyos feltétel, hogy minél nagyobb Bak, annál kevesebb ennivaló kell neki. És meddig bírja az ember ilyen robot mellett? Tiszta fekete lett, kimerült, és végül belepusztult, de a bőr fekete maradt. Még a rabbi is megfeketedett közben.

Megkereste a rabbi a kutyi sírásót, kifizette, ahogy tudta. A sírásó eltemette Bakot a temető szélén, hiszen ember volt, még hozzá szabályszerű. Úgy elfáradt, hogy megemlegette egy életen át. Nem tréfadolog ekkora embert eltemetni. Ezért aztán régtől fogva egyik sírásó pontosan továbbadja a történetet a másiknak. Így szokás Kutyban. És ez mind igaz. Annak, aki maga hantolta, még jobban lehet hinni, mint annak, aki csak meséli, hogy vele esett meg. És az is teljesen biztos, hogy senki nem siratta Bakot. Ünnepezt az egész város, örült mindenki, hogy most már nem abajgatják a zsidókat. Amióta eltemették az embert, azóta híres és nagy rabbi Mojse Kitower.

Duwid abbahagyta, megint megtörölte arcát a vörös kendővel, és így fejezte be:

– Hát így esett, csodák egymás után. Láthatjátok – a szabadság veszedelmes. Hallottam az édesapámtól egy haszid mondást: „Csak a tenger szabad, mert van partja.” A rabbi nem találja helyét a partok között, szólítja a szabadság, csodákat akar. Baknak minden túl tágas, ő meg moshatja a bőrt. A tanulság: én nem vagyok Bak, hogy a gondolatokban olvassak, aztán meg mossam a bőrt. Én nem vagyok rabbi, minek nekem a szabadság, miért bajlódnék a csodákkal? Nekem pontosan előírtak mindent. Hallgatok rá.

PÁLFALVI LAJOS FORDÍTÁSA